

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Структурно-семантичні особливості словотвірних рядів слів із суфіксом *-ment* у сучасній англійській мові» зі спеціальності 035 Філологія «17» листопада 2023 року.

Доценко Олена Олександрівна, 1989 року народження, громадянка України, освіта вища: 2011 року закінчила з відзнакою Криворізький державний педагогічний університет зі спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Мова та література (англійська)».

Пройшла навчання в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара з 2019 до 2023 року.

Дисертацію виконано у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Панченко Олена Іванівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Здобувачка має 8 наукових публікацій за темою дисертації, із яких: 3 – у наукових фахових виданнях України, 5 – у періодичних наукових виданнях інших держав, 8 тез доповідей на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях.

1. Доценко О. О. Лексико-семантичні поля словотвірних рядів слів із суфіксом *-ment*. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». Вип.1. 2022. С. 118-127.

DOI: 10.32342/2523-4463-2022-1-23-11

2. Dotsenko O. O. Homogeneous and Heterogeneous Word-Formation Rows With the Suffix *-ment*. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*: зб. наук. праць / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вип. 43. Р. 7-20. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.43>

3. Доценко О. О. Типи мотивації похідних англійських слів із суфіксом *-ment* у словотвірних рядах. *Філологічний часопис*. 2022. Вип. 1. С. 35–51. <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2022.257918>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Гурко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Добровольська О. Я., доктор філологічних наук, професор, професор

кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін Закарпатської академії мистецтв, надіслала позитивний відгук, проте з певними зауваженнями:

1. У роботі виявлено складні моделі, які тлумачаться здобувачкою як варіативні, тобто такі, що демонструють варіювання твірної основи та/або дериваційних кроків. Вважаємо таке тлумачення може бути виправданим, при цьому дослідниці слід щоразу акцентувати у тексті роботи своє використання реляторної мови для опису структурних моделей саме з позиції синхронії (ця позиція зазначена здобувачкою на стор. 60., стор. 256). Замість терміна «варіативні моделі» більш вдалим було б використати термін «варіанти аплікативних породжувальних моделей слова на синхронному зрізі».

2. За допомогою аплікативної породжувальної моделі у роботі встановлюються усі можливі словотвірні моделі на основі охоплення усієї мотивувальної бази досліджуваної лексеми на синхронному зрізі, а спосіб словотворення L-слова як факту сучасної англійської мови може бути встановлено виключно з позиції діакронії шляхом опису дійсних, а не гіпотетичних, дериваційних кроків при ретельному вивченні історичних словників англійської мови.

3. Здобувачка пише: «Причину полімотивованості вбачаємо не в омонімії твірних основ, а в наявності семантичних зв'язків між твірними комплексних одиниць словотвору в англійській мові» (стор. 192). Зауважимо, що у роботі не вивчалися складні мовознавчі питання варіативності, полісемії, конверсії (зокрема, субстантивації, вербалізації і ад'ективації), омонімії, синонімії та антонімії, тобто семантичні зв'язки між словами не визначалися як об'єкт дослідження, отже, поки немає підстав стверджувати про причини полімотивованості як кожного конкретного слова, так і всіх слів із суфіксом *-ment*.

4. Антонімічні пари досліджуваних слів віднесені здобувачкою до однієї і тієї ж лексико-семантичної групи (Розділ третій), однак ми вважаємо, що антонімічні пари об'єднані родовим поняттям, тобто антоніми входять до одного і того ж лексико-семантичного поля, але у складі різних ЛСГ.

5. У роботі термін «конфікс» тлумачиться як «двохафіксальна(або більше) морфема, яка виконує дериваційну функцію, тобто служить матеріалом та виразником однозначного акту словотвору» (с.126). Однак, у Розділі 2.6 «Конфіксальні ряди на *-ment*: типова характеристика та особливості моделювання» поруч розглядаються похідні, де префікс і суфікс додавався як на одному, так і на різних кроках деривації. Тому ці ряди слід було назвати «ряди слів, утворених суфіксально-префіксальним способом» і в їх межах виокремити ті форманти, які можна було б тлумачити як конфікс – функціонально єдину двоелементну морфему, а не окремий суфікс і префікс;

6. Список скорочень не охоплює символіку реляторної мови.

7. У кількох випадках, коли словотвірна модель налічує одне слово, при

описі дериваційних кроків воно описане як приклад (стор. 65 і т.д.).

8. У роботі трапляються мовні огріхи та технічні неточності, подекуди науковий стиль викладу містить елементи експресії і наближається до художнього (стор. 33, 43, 53), не уніфіковано представлення семантики слова в лапках або курсивом, як в англійській мові, так і в перекладі. Не завжди взяті у лапки назви лексико-семантичних груп і лексико-семантичних полів.

Опонент наголосила, що висловлені питання не мають принципового характеру, не применшують наукової ґрунтовності та практичної цінності здійсненого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Єсипенко Н. Г., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича надала позитивний відгук з певними уточненнями і питаннями.

1. У теоретико-методологічному розділі дисертації детально описуються підходи до визначень таких комплексних одиниць словотвору, як словотвірний ланцюжок, словотвірне гніздо, словотвірний ряд, словотвірний тип, словотвірна пара, словотвірна парадигма, словотвірна категорія (с.34). Чому для вивчення похідних слів із суфіксом *-ment* найрелевантішою одиницею було обрано словотвірний ряд? Чи вибудовувалися словотвірні гнізда, окрім описаного в тексті з твірною основою *treat* (с.44)?

2. Ознайомлення з розмаїтим і містким ілюстративним матеріалом роботи переконує нас у релевантній класифікації мотиваційних відношень похідних слів із суфіксом *-ment*, проте опис саме метафоричної мотивації, що пов'язуємо з переносним значенням твірного слова, становить особливий інтерес через складність власне процесу метафоризації як механізму мови. Робота би лише виграла, якщо би метафорична мотивація піддавалася дещо глибшому аналізу. Проте гадаємо, що тут йдеться про перспективи подальших досліджень.

3. Вивчаючи семантичні характеристики словотвірних рядів на *-ment*, Олена Олександрівна використала польовий підхід, що дозволило їй побудувати лексико-семантичні поля слів на *-ment*. У своїй праці дослідниця покликається на одних із перших дослідників семантичних полів: Й. Тріра (J. Trier) та В. Порцига (W. Porzig) (с.198). Проте варто було б зазначити українських науковців, які у вітчизняному мовознавстві про системність лексики заявляли ще в минулому столітті. Наприклад, український мовознавець О.О. Потебня, який ґрунтовно опрацював загальну теорію слова як у плані форми, так і в аспекті змісту, закликав учених вивчати семантичні відношення між словами, закони і правила внутрішніх змін у групах семантично пов'язаних слів. Вагомий внесок у напрацювання лексико-семантичної теорії зробили українські мовознавці В.М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.

На думку опонента, зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи дисертантки.

4. У роботі трапляються назви лексико-семантичних груп слів на *-ment*, що вимагають більш коректного найменування або висвітлення у ширшому контексті з огляду на складники ЛСГ.

Дребет В. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, надав позитивний відгук, проте висловив певні дискусійні питання:

1. Дещо філософським і дискусійним видається питання щодо повного чи неповного охоплення значення слова певним семантичним наповненням (слово *ennoblement* на стор. 38-39). У науці варто уникати інтуїтивних умовиводів. Чи виправданим є така характеристика семантичних якостей значення як «повне чи неповне охоплення значення», щоб потім встановлювати рамки для повного чи неповного охоплення позначуваного змісту екстралінгвістичної дійсності? Вони відображають фрагменти дійсності згідно свого мовного призначення. Тому наведені твердження дисертантки потребують детальнішого семантичного аналізу як на словниковому рівні, так і на рівні мовлення.

2. Заслуговує на увагу власно складена дисертанткою класифікація ЛСП та ЛСГ слів із суфіксом *-ment*. Спостерігаємо глибокий науковий аналіз відповідних лексико-семантичних полів та груп. Далі йде мова також про прямі та переносні значення слів. Проте тут постає питання розмежування дефініцій мовного знаку у словнику на головні та похідні значення полісемічного слова. У подальшому варто звертати увагу на те, чи йдеться про пряме значення як головне, тобто перше значення полісемічного слова у словнику, і про переносне як похідне 2-е, 3-є значення у словнику, а чи навіть про моносемічну модель слова з одним значенням, яке може нести у собі метафоричний або переносний зміст.

3. У роботі зустрічаємо іноді такі формулювання як, наприклад, «провідну роль у вивченні дериваційних процесів в англійській мові відіграє словотвірний ряд ...» (стор. 55). Існує кількісне підтвердження, які б свідчили про провідну роль у вивченні такого питання у мовознавстві? В іншому місці авторка пише: «Семантичний клас є менш чисельним, ніж формальний» (стор. 88). Постає питання: читачу потрібно самому підрахувати і порівняти кількісні характеристики? У науці потрібно оперувати точними кількісними характеристиками. Уважаємо, що у подальшому все ж переконливішою стане обробка даних за допомогою статистичних методів квантитативної лінгвістики. Це мінімізуватиме суб'єктивізм у теоретичних умовиводах.

Ці часткові зауваження й уточнення, на думку опонента, не впливають на дисертаційну концепцію та висновки, які є досить виваженими й підтвердженими як аналізом словотвірних рядів, так і теоретичними роздумами.

Крайняк О. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, надала позитивну рецензію на роботу з певними

зауваженнями:

1. У другому розділі дисертаційного дослідження (підрозділ 2.2.) дисертантка досліджує «Словотвірні варіанти похідних слів із суфіксом *-ment*» та розглядає різні визначення поняття «словотвірний варіант». Проаналізувавши достатню кількість дефініцій цього поняття, доходить висновку (с. 89), що «словотвірні варіанти – це семантично тотожні слова, що варіюються між собою. Процес варіювання спостерігаємо серед слів із суфіксом *-ment* на формальному та формально-семантичному класах, а у семантичному класі наявні синоніми». Виникає питання: де ж все-таки відбувається процес варіювання – у формально та формально-семантичних класах слів чи на формальному та формально-семантичному рівнях? Відомо, що процес варіювання відбувається на морфологічному та лексичному рівнях мови, адже словотвірні варіанти виникають при варіюванні словотворчих афіксів з близькою або однаковою семантикою.

2. Авторка наголошує у своєму дослідженні, що методологічною базою роботи є синхронічний підхід до вивчення слів із суфіксом *-ment*, але в процесі аналізу словотвірних моделей лексичних одиниць (другий розділ дисертації) називає лексеми, які на її думку є первинними в процесі творення та робить припущення стосовно походження слів (стор. 92 «У слові *catechumen* твірною основою є іменник *catechesis*, від якого походить дієслово *catechize*»; стор. 96 «У слові *accouchment* твірною основою є як іменник, так і дієслово *couch*, до якого доєднано літеру *a* (історичний чинник ...); с. 131 «Слово *reassortment* походить або від дієслова або від іменника *sort*») та ін. Наведені приклади слугують предметом вивчення історичної, а не синхронної морфеміки. Дослідження етимології афіксальної системи будь-якої мови дає змогу виявити структурно-семантичні особливості лексичних одиниць, адже дериватологія як лінгвістична дисципліна вивчає творення похідних слів у синхронному та діяхронному аспектах.

3. У роботі містяться певні технічні огріхи (стор. 28, 46, 84, 96, 119, 170).

Ці часткові зауваження й уточнення, на думку рецензента, не впливають на дисертаційну концепцію та висновки, які є досить виваженими й підтвердженими як аналізом текстів, так і теоретичними розмислами.

Результати відкритого (онлайн) голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

На підставі результатів відкритого (онлайн) голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Доценко Олені Олександрівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

Олена ГУРКО